

Sulo Kreivi

Näin elettiin Väylänvarressa

Maalaispojan kokemuksia
1930- ja 1940 luvuilta

Näin elettiin Väylänvarressa

© Sulo Kreivi

Ulkoasu: R. Penttinen

Kustantaja: Mediapinta, 2009

ISBN 978-952-235-086-2

Print-On-Demand

Lukijalle

Olen tässä kirjassani tahtonut tuoda esiin muisteluksia varhaisesta lapsuudestani ja nuoruudestani 1930- ja 1940- luvuilta. Jokunen muistikuva on myös 1950-luvun alusta.

Tämän haluan tehdä siksi, että jälkipolvillekin jäisi tietoa, millaisissa oloissa tuolloin elettiin sekä millaisia askareita minun nuoruudessaani suoritettiin ja edelleen millaisia työkaluja silloin käytettiin ja nimenomaan, millaisia asioita olen itse kokenut.

Käytän tässä esimerkiksi työkaluista niitä nimityksiä, joita kotipuolellani Tornionjokivarressa, Väylänvarressa, käytettiin. Olen kuitenkin pyrkinyt tuomaan esille samalla myös esineen yleisemmin tunnetun nimen.

Ensimmäiset muistikuvani ovat ajalta, jolloin olin vain muutamana vuoden ikäinen. Ne ovat kuitenkin olleet sen verran merkittäviä, että ne ovat painuneet vähäisistä ikävuosistani huolimatta tarkasti mieleeni.

Vaikka tässä esille tulevat asiat tuntuvat suurelta osalta kirjoittajakeskeisiltä, niiden tarkoitus ei ole lainkaan korostaa kirjoittajan osuutta. Se vain johtuu siitä yksinkertaisesta syystä, että asiat ovat suurimmalta osalta itse koettuja, joten pyydän ymmärtämystä.

Kirjassa esiintyvät piirrokset ovat suuntaa antavia eikä niitä ole tarkoitettukaan kuvaamaan esineitä ehdottoman tarkasti, mutta toivon, että niiden avulla esineet tulevat tunnistettaviksi sellaisellekin lukijalle, jolla ei mahdollisesti ole omakohtaisia kokemuksia niistä.

Tekijä

I

Alkutaipaleelta

Vanhemmat

Isäni mäkitupalainen, kuten tuolloin isänsä maalle rakentanutta kutsuttiin, Eino Arvidinpoika Kreivi (1905-1983) syntyi Ylitornion Väystätjän kylässä.

Äitini Impi Artturintytär Heikka (1909-2004) syntyi Ylitornion Törmäsjärvellä, missä hänen isänsä toimi valtion metsänvartijana.

Äitini oli tullut Väystätjään erääseen isäni sukulaistaloon kotiapulaiseksi eli piiaksi.

Se muuten taisi olla silloin niitä harvoja ammatteja, joita koulun käymättömillä naisilla oli tarjolla. Kiertokoulun lisäksi kun ei rippikoulua lukuun ottamatta niillä kulmilla tuohon aikaan muuta koulua juuri käyty.

Talo, jossa äitini oli piikomassa, oli siis isäni sukulaistalo. Ehkä siitä syystä ja taisi siinä, ainakin myöhemmässä vaiheessa, olla jotakin muutakin aihetta, kun isäni alkoi käydä tässä talossa iltaisin kyläilemässä.

Siitä kyläilystä nimittäin alkoi vanhempieni seurustelu. Talossa saatettiin sanoa iltasella vieraan viipyessä pidempään: *"Viehraat pois, että talon väki pääsee nukkuhmaan."* Tällä tarkoitettiin, että *riiarin* tulisi nyt häipyä talosta.

Seurustelu johti lopulta siihen, että vanhempani vihittiin kesäkuun 28. päivänä vuonna 1930. Ensimmäinen lapsi heille syntyi pari vuotta myöhemmin eli 7. kesäkuuta vuonna 1932, mutta tämä poikalapsi eli vain vajaan kuukauden, sillä hän kuoli heinäkuuta 1. päivänä samana vuonna.

Metsänvartijan torppa. Minun vuoroni tuli sitten syntyä lokakuun kahdeksantena päivänä vuonna 1933.

Vanhempani olivat jostakin minulle tuntemattomasta syystä syntymäni aikoihin Törmäsjärvellä äitini syntymäkodissa, joka oli metsänvartijan torppa.

Mielestäni sana torppa ei kuitenkaan tee oikeutta sille talolle. Olihan siinä iso pirtti, kaksi tilavaa kamaria sekä tilava keittiö ja *porstua* eli eteinen.

Talon toisessa päässä oli lisäksi kaksi hyvänkokoista kellarialueita, jotka olivat osittain maan sisällä.

Toinen kellari oli kalakellari, jossa säilytettiin nimenomaan kalaa. Muita elintarvikkeita siellä ei voinut pitää, ettei kalan haju olisi niihin tarttunut.

Kalaahan talossa aina oli, kun talo sijaitsi kalaisan *saivojärven* rannalla. Siis sellaisen kirkasvetisen hetepohjaisen järven, jolla ei ole lainkaan tulojokea, on vain laskujoki.

Törmäsjärven muikku, jota aina silliksi sanottiin, oli laajalti tunnettu ja haluttu kala. Sitä tilattiin aina etukäteen ennen *nuottapyyynnin* alkua melko kauaskin toimitettavaksi.

Kala-astian mittoja olivat tuolloin mm. *tynnyri*, *nelikko* ja *astia*. Ne olivat aina tietyn kokoisia puuastioita, joissa suolattua kalaa säilytettiin ja nimenomaan siinä kalakellarissa.

Se toinen kellari oli tarkoitettu muun ruokatavaran säilytykseen, kun jääkaappeja ei ollut eikä tunnettu ainakaan näillä korkeuksilla.

Tällaisista varustuksista huolimatta talo kulki valtion papereissa torpan nimellä ja torpaksi sitä metsänvartijan taloa sen vuoksi kutsuttiin.

Sen torpan järven puoleisessa kamarissa minä sain ensi kerran nähdä päivänvalon. Se oli sunnuntaipäivä ja vanhempieni kertoman mukaan kello osoitti aamu kuutta.

Tietooni ei ole taltioitunut, miten kauan äitini kotona asuttiin syntymäni aikoihin. Sieltä kuitenkin muutettiin isäni kotikylälle Väystäjään, sillä isäni oli saanut vanhemmiltaan luvan rakentaa oman talon heidän maalleen noin sadan metrin päähän kotitalostaan.

Ei niitä silloin rakennuslupia kunnasta tai muualtakaan kysely. Talot rakennettiin siihen, mikä paikka näytti sopivalta.

Maapala kyllä sitten aikanaan myöhemmin erotettiin ja lunastettiin omaksi tilaksikin. Paikalle annettiin nimi *Onnela*.

Ensin vanhempani rakensivat taloon vain kaksi huonetta valmiiksi, *keittiön* ja *kamarin*. Viimeksi mainittua kutsuttiin kyllä aina saliksi, vaikka se oli aivan tavallinen huone, eikä mitenkään erottunut erikoisesti muista.

Siinä salissa ei talonväki koskaan nukkunut. Se oli vieraskamarina silloin, kun yövieraita sattui käymään.

Hirsikehä oli alunperin tehty niin isoksi, että siihen voitiin rakentaa myöhemmin pirtti.

Pirttiosan rakentamisen aika tosin tuli vasta toistakymmentä vuotta myöhemmin. Seinät ja katto siinä olivat tietysti alusta alkaen, mutta mm. ikkunat puuttuivat. Ulko-ovi siinä kuitenkin oli.

Minun muistikuvani alkavat siitä, että keittiöön kuljettiin pirtin kehän läpi. Siinä ulkoa pirtin puolelle tultaessa oli laakea yli metrin levyinen kivi.

Se kivi oli siitä erikoinen, että vaikka se oli aina sateelta suojassa katoksen alla, se aina ennen sadetta kastui aivan märäksi. Kivi siis toimi eräänlaisena luonnon *ilmapuntarina* ennustaen matalapaineen tulon.

Kivi jäi sitten aikanaan kuistin rakenteiden alle, kun pirtti myöhemmin rakennettiin asuttavaan kuntoon.

Aluksi talossa oli asuttavana vain keittiö ja mainittu sali.

Keittiön ainoana lämmön lähteenä toimi Högfors-merkkinen puuhella, jonka sivussa oli kuparinen vesisäiliö. Vesi lämpeni silloin, kun hellassa tulta pidettiin.

Salia ei juuri muuten käytetty kuin vierashuoneena. Siellä oli lämmityslaitteena peltikuorinen kakluuni, mutta talvella sitä ei monestikaan lämmitetty, jos yöpyjiä ei ollut. Huone pidettiin kylmillään.

Kun huonetta lämmitettiin, oli siellä usein tunnettavissa nenään pistävä ja epämiellyttävä haju. Sinne oli tullut häkää, jos savupelti oli laitettu liian aikaisin kiinni. Onneksi kukaan ei saanut häkämyrkytystä.

Alkuvaiheessa perheemme käytössä oli vain keittiö. Siinä sopi kuitenkin olemaan sivusta levitettävä sänky, jossa vanhempani nukkuivat sekä ruokapöytä ja muutama tuoli. Lapsia varten oli pinnasänky.

Salissa oli jonkin aikaa vuokralla? isän veli *Penne* tuoreen *Tilma*- vaimonsa kanssa, ennen kuin he rakensivat oman talon parin kilometrin päähän kodistamme.

Minulle syntyi ensimmäinen velipoika pari vuotta minun syntymäni jälkeen. Hän oli ensimmäinen lapsista, joka syntyi täällä. Synnytys tapahtui ajan tavan mukaan kotona.

Synnytystä avustamaan tarvittiin kättilö, jonka isä oli joutunut hakemaan hevosella. En muista kerrotun, tuliko hänen noutaa kättilö viidentoista kilometrin päästä Kainuunkylästä vai peräti Ylitornion kirkolta asti, jonne oli matkaa noin kaksikymmentäkuusi kilometriä.

Kaikkien seuraavien sisarusteni synnytyksessä olikin apuna oman kylän lapsenpäästäjä, joten kättilöä ei meillä sen koommin käytetty. Näitä lapsenpäästäjiä oli kylällä kaksikin vai-moihmistä, joita tarvittaessa käytettiin.

Kaikki synnytykset meidän perheessä tapahtuivatkin tämän jälkeen kotona.

Seuraavan lapsen eli velipojan syntymän keväällä 1937 sitten jo muistankin, mutta siitä myöhemmin toisessa yhteydessä.

Ensimmäisen ja sen ainoan siskoni syntyessä vuonna 1939 hänelle tuli heti vauvana todella paha ihottuma, jota sanottiin maitoruveksi. Se peitti mm. kasvot ja kädet kokonaan. Hänelle oli laitettava käsivarsiin ja kyynärtaipeisiin *pahvitötteröt*, et-teivät kädet taipuisi raapimaan ihoa.

Kaikki voivat nähdä, että tauti oli tytölle tuskallinen. Siihen ihottumaan yritettiin monenlaisia lääkkeitä ja salvoja käyttää. Hyväsalva-niminen voide, jota paljon käytettiin, on erikoisesti jäänyt mieleeni. Mikään lääke ei kuitenkaan tuntunut ihottumaan auttavan.

Pappani muun muassa kävi hakemassa usean kilometrin päässä olevasta ns. Tuomijängän perässä sijaitsevasta hyvävetiseksi tunnetusta lähteestä lähdevettä.

Sillä vedellä arveltiin olevan ihottumaan parantava vaikutus. Sillä yritettiin pestä siskoni ihoa, mutta ei sekään ihottumaa parantanut.

Lääkärit yrittivät lohduttaa sanomalla, että lapsen täyttäessä kolme vuotta, taudin pitäisi parantua. Varmaan se jäikin pois silloin, mutta on hänellä ollut kovasti vaivaa siitä aikuisikälläänkin.

Myöhemmin sille sairaudelle on keksitty uusi nimikin, psoriasis.

Ensi kertaa Ouluun v. 1938

Kohtalona polkupyörä.

Olin 4-vuotias. Kotini hirsiseinää vasten oli isän polkupyörä. Kulunut ja paljon kokenut. Polkupyöriäkään ei joka talossa ollut. Se oli siten jokseenkin harvinainen kulkupeli.

Luonnollisesti lasta oli kielletty nousemasta polkupyörän päälle sekä kerrottu siitä mahdollisesti aiheutuvista vaaroista ja seurauksista, jos se sattuisi kaatumaan.

En kuitenkaan ollut moista kieltä muistanut tai ottanut niin vakavasti, miten vanhempani olivat sen tarkoittaneet.

Polkupyörä oli keittiön kohdalla asetettuna nojaamaan talon hirsiseinää vasten juuri ikkunan alla.

Minä nousin kiellostä huolimatta pyörän tangon päälle ilmeisesti katsoakseni avonaisesta ikkunasta keittiöön, missä vanhempani juuri sillä hetkellä olivat.

Juuri, kun olin päässyt pyörän välitangon päälle, pyörä kaatui maahan ja minä tietenkin sen mukana. Eihän sen ikäinen poika voinut arvata, kuinka herkästi se kaatuisi.

Eikä se ollutkaan mikä tahansa kaatuminen. Sen pyörän toisesta polkimesta puuttui mm. *betaali*. Poljin oli rikkoutunut ja siinä törrötti vain ruosteinen betaalin napa.

Pyörän kaatuessa sen polkimen paljaana törröttävä ja ruosteinen napa tunkeutui vasemman poskeni läpi aina vasemman

silmäni sarveiskalvoon saakka, kuten myöhemmin silmälääkäri totesi.

Kaatumista seurasi luonnollisesti kova parku, joka kuului tietenkin sinne keittiöön. Päästyäni siitä pyörän alta ylös lähdin kovasti huutaen sisälle.

Vanhempani olivat heti kuulleet kovan parkuni sen avonaisen ikkunan kautta keittiöön. Isä kiiruhti välittömästi pihalle vastaan katsomaan, mikä huudon aiheutti.

Varmaankaan hänen ei tarvinnut arvailla tapahtumien kulkua, kun hän näki kasvoni silmän ympäriltä turpoavan kovasti ja poskessa olevan verta vuotavan haavan. Silmäni nimittäin turposi heti niin kovasti, että se umpeutui enkä nähnyt sillä mitään.

Siihen laitettiin välittömästi jotakin tukkoa, kun haavasta tuli myös verta jonkin verran, mutta ennen kaikkea vasen silmä ”muurautui” umpeen ja siinä oli kova särky.

Kunnanlääkäri. Kohta tämän tapahtuman jälkeen Isäni lähti viemään minua lääkäriin juuri sillä samaisella polkupyörällä, sillä ei muuta kulkuneuvoa ollut saatavilla. Puhelimia ei sen paremmin kuin autojakaan koko kylällä ollut.

Elettiin siis vuotta 1938. Kirkonkylälle oli matkaa lähes kolmekymmentä kilometriä ja siellä oli lääkärin vastaanotto. Sinne siis mentiin. Kunnanlääkärin vastaanotolle.

Muistan hyvin sen, vaikka olin vasta neljä vuotta, kun lääkäri katsoi silmäni taskulampun kanssa sanoen, ettei poikaa tarvitse tämän vuoksi mihinkään silmälääkäriin viedä, kun isäni oli sitä asiaa kysynyt. Jonkinlainen tukko siihen silmään kuitenkin laitettiin.

Tarkastustaksaksi lääkäri sanoi saman tien viisikymmentä silloista markkaa. Isäni maksoi vaaditun viisikymppisen ja me lähdimme niine hyvinemme kotimatalle. Sillä polkupyö-

rällä. Isä polki pyörää ja minä istuin siinä välitangolla poikitain.

Menimme kotiin, mutta silmäni ei sillä viisikymppisellä parantunut, vaan se meni entistäkin pahemmaksi. Silmä oli umpeutunut kokonaan ja oli hyvin pahan näköinen.

En voi muistaa, miten monta päivää olimme kotona ennen kuin isä lähti uudestaan viemään minua sille samalle kunnanlääkärille.

Täytyihän siihen silmään jotakin apua saada, kun se koko ajan vain tuntui pahenevan. Vanhemmilla oli varmaankin pelko, että silmästä ehtii mennä näkö ennen kuin siihen apua saadaan.

Menimme taas sillä samaisella polkupyörällä. Tästä käynnistä ei ollut apua yhtään enempää kuin edellisestäkään.

Edellisen käyntikerran tavoin sama kunnanlääkäri katsoi taas taskulampun kanssa silmääni sanoen, ettei poikaa tarvitse silmälääkärille viedä. Samalla hän vakuutti, että kyllä silmä paranee ajan kanssa itseksensä.

Tarkastustaksa oli taas sama viisikymmentä markkaa. Isäni maksoi tarkastusmaksun ja me palasimme kotiin hyötymättä yhtään edellistä kertaa enempää siitä käynnistä.

Ouluun. Kului taas jonkin aikaa viimeisestä lääkäriissä käynnistä. Silmäni ei kuitenkaan parantunut. Se päinvastoin tuli koko ajan vain pahemmaksi.

Olihan sen polkimen ruosteisen navan mukana varmaan mennyt likaakin siihen poskessa olevaan haavaan. Kun se napa oli mennyt niin syvällekin että silmän sarveiskalvoon saakka, sitä pahemmat seuraukset sillä saattoivat olla.

Isäni päätti kunnanlääkärin kiellosta huolimatta lähteä viemään minua Ouluun *oikealle silmälääkärille*.

Oulussa nimittäin oli siihen aikaan, siis vuonna 1938,

koko Pohjois-Suomen ainoa silmälääkäri, jonka varmaan koko Suomi tunnisi ainakin nimeltä. Hän oli Lauri Kiianmies.

Matkustajakodissa. Lähdettiin siis Ouluun. Siltä matkalta en voi kovin paljon muistaa, mutta joitakin yksityiskohtia on jäänyt sitäkin selkeämmin mieleeni.

Tulimme junalla Oulun asemalle. Se oli ilta.

Oulussa oli yksi perhe, johon vanhempani olivat aikaisemmin tutustuneet sen verran, että he olivat olleet jonkinasteisessa kirjeenvaihdossakin heidän kanssaan. Joku heistä oli käynytkin äitini kotona.

Mummini eli *ämmini*, kuten kotipuolessani isoäitiä yleisesti kutsuttiin, oli jossakin vaiheessa käynytkin tässä ystäväperheessä, joka asui Oulujoen pohjoispuolella kaupunginosassa, jota sanottiin Laanilaksi.

Isällä oli kai tuttavaperheen osoite suunnilleen tiedossa. Sinne emme kuitenkaan menneet suoraan Ouluun saavuttuamme. Sen sijaan menimme Matkustajakoti Turistiin yöksi. Se sijaitsi rautatieasemaa vastapäätä.

Siitä Turistista on jäänyt eräs asia erikoisesti mieleen. Matkustajakodissa ei ollut sisävessaa. Emme sitä toki osanneet kaivatakaan, sillä en minä ollut sellaista koskaan aikaisemmin nähnytkään. Tuskin isäkään. Sisävessat olivat tuolloin vielä kovin harvinaisia.

Tässä matkustajakodissa oli kyllä vessa eli oikeammin *puusee* eli *hyysikkä*. kuten kotipuolessani ulkona olevaa käymälää sanottiin. Se *huusi* oli sisäpihalla pihan perällä.

Ehkä se onkin jäänyt juuri siksi mieleeni, kun sinne olivat pitkät ja loivat portaat, joiden yläpäässä *istuinpaikat* olivat. Oikeastaan ne eivät olleet portaat lainkaan, vaan jonkinlainen vinosti ylöspäin nouseva lava, jossa oli poikittaisia

rimoja. Se on jäänyt selvästi mieleeni tästä matkustajakodista.

Meillä ei ollut etukäteen varattuna aikaa silmälääkärille, joten sinne emme voineet vielä mennä. Ehkä sitä aikaa ei tarvinnutkaan etukäteen varata.

Yövyttyämme matkustajakodissa lähdimme seuraavana aamuna etsimään aikaisemmin mainittua tuttavaperhettä.

Oulu oli tuolloin vielä melko pieni kaupunki ja asukkaat tunsivat laajalta alueelta toisensa.

Lähdimme kävelemään rautatieasemalta rataa pitkin Oulujoen pohjoispuolelle. Isäkään ei ollut aikaisemmin Oulussa käynyt.

Hänellä oli kuitenkin sellainen tieto, että Laanila olisi jossain siellä päin. Osoitteeksikaan ei silloin tarvittu nimen lisäksi sen tarkempaa kuin: Oulu Laanila.

Olimme rautatiesillalla ylittämässä Oulujokea. Sillalla vastaan tuli eräs mies. Häneltä isä kysyi, osaisiko tämä mahdollisesti neuvoa meille, missä etsimämme nimeltä mainittu perhe asuu.

Vastaantulija tiesi heti neuvoa tarkasti etsimämme perheen asuinpaikan. Löysimme hyvin saamamme neuvon perusteella oikeaan taloon.

Saavuimme kyläpaikkaamme, jossa meidät otettiin vastaan ystävällisesti ja tässä perheessä olimmekin sitten koko Oulussa viipymisemme ajan.

Vierailumme pituus ei ole jäänyt mieleeni, mutta me viivyimme kuitenkin Oulussa useita päiviä. Täältä majapaikastamme käsin me sitten hakeuduimme myös sille silmälääkärille. Sehän meillä oli varsinainen asiakin.

Silmälääkärillä. Seuraavana päivänä hankkiuduimme sille koko Pohjois-Suomen ainoalle ja varmaan koko Suomessakin kuuluisalle silmälääkärille.